

Tudományos Diákköri Konferencia

Államilag garantált nyelvi jogok a Vajdaságban és Dél-
Tirolban

Language rights guaranteed by the states regarding to
Vojvodina and South-Tyrol

2012

1. Tartalomjegyzék

1. Tartalomjegyzék	2
2. Bevezető	3
3. Szerbia jogszabályi keretei	5
3.1. Általános alkotmányos keretek	5
3.2. Általános nyelvjogi keretek	12
3.3. Nyelvhasználati Törvénymódosítás (2010/30. tv.)	14
3.4. A Vajdasági Autonóm Tartomány Statútuma (2009)	17
4. Olaszország jogszabályi háttere	22
4.1. Általános alkotmányos keretek	22
4.2. Általános nyelvjogi keretek	24
4.3. A dél-tiroli autonómiakonceptió	25
4.3.1. A dél-tiroli Statútuma (1972)	25
4.3.2. A dél-tiroli Statútum nyelvjogi rendelkezései	28
5. A nemzeti és a nemzetközi szabályozás összevetése	31
5.1. A hivatalos nyelv szabályrendszere nemzetközi szemmel	31
5.2. Korlátozás vagy védelem?	35
5.3. Törvény előtti egyenlőség és a megkülönböztetés tilalma	37
5.4. Asszimiláció, oktatás, közigazgatási rendelkezések nemzetközi megközelítése ..	39
6. Következtetések és zárszó	44
7. Irodalomjegyzék	47
8. Mellékletek	49

2. Bevezetés

Európa sokszínűsége és multietnikus, többnemzetiségű mivolta, és az a tény, hogy az államok határai sokszor nem tükrözik az adott nemzet földrajzi elhelyezkedését, különösen Kelet-Közép Európában, rákényszeríti az államokat a saját határaikon belül élő nemzeti kisebbségek jogainak biztosítására. Mint ismeretes, a saját nyelven való gondolkodás, oktatás, nyelvhasználat merőben hozzájárul az adott kisebbségek integrálódásához, identitásának megőrzéséhez, ápolásához és fejlődéséhez¹. Ha a fentiekben említett feltételek – jogi alapok – nincsenek megteremtve, a kisebbségekkel szembeni diszkrimináció veszélye növekszik. Ezért szükséges megteremteni Európában a kisebbségek számára a nyelvi és oktatási jogokat, illetve azok kontrollmechanizmusait², hiszen a jogi rendelkezések végrehajtásának ellenőrzése nélkül a jogi szabályok csak papíron biztosítják a nemzeti kisebbségi jogokat, ezáltal az egyenlőséget.

Ezen tanulmányban a dél-tiroli térség autonómiakonceptcióját vesszük alapul, hogy megvizsgáljuk a Dél-Tirolban (Ld. 1.sz. melléklet) élő német kisebbség számára biztosított nyelvi jogokat, és összehasonlítás által tiszta képet kapjunk a Szerbiában – a Vajdaságban (Ld. 2.sz. melléklet) – élő magyar kisebbséget érintő nyelvi jogok, normák és szabályok hitelességéről, megbízhatóságáról, illetve valós céljáról.

Ennek jegyében; vizsgálatunk tárgyát Szerbia alkotmányos szabályozása és Olaszország alkotmányának egyes jogszabályai képezik, amelyek a továbbiakban – nyelvi és oktatási jogokra vonatkozóan, sok esetben más vonatkozásban – az összehasonlítás tárgyát fogják képezni a nemzetközi szabályozások tükrében. Fontosnak tartjuk továbbá a vajdasági és a Dél-Tirol autonómiáját szabályozó státútum összehasonlítását is. A nyelvhasználatról szóló törvények és a nyelvi jogok összehasonlításával rekonstruálni tudjuk azokat a tényeket mindkét térségben, amelyek lehetővé teszik a kisebbségben élők saját nyelvükön való konszolidálódás lehetőségét, megőrizve fennmaradásukat, saját kultúrájukat, és lehetőségüket a

¹ Szilágyi, 2010, 213.

² Kovács, 2010, 2.

fejlődésre. A nemzetközi szerződések és keretegyezmények cikkelyeire – amelyek a tagállamokra nem feltétlenül bírnak jogi kötőerővel – a Kisebbségi és Regionális Nyelvek Chartájára³, és az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezményére fókuszálva megfigyelhetjük azon nemzetközi szabályozási formákat, amelyek keretet biztosítanak Európában a kisebbségben élő nemzetiségek nyelvhasználati jogainak vonatkozásában. Ezen jogi szabályok összevetése a szóban forgó országok szabályozási kereteivel elengedhetetlen feladat e témát illetően.

Munkám zárásaként egy konklúzió jellegű megállapítást vetek papírra, amely teljes képet ad a nemzetközileg meghozott szabályok és a tagállamok/leendő tagállamok jogharmonizációjának folyamatáról, lehetőséget biztosítva az érintetteknek az adott ország szabályozásainak számonkérésére. A következőkben tehát, Szerbia jogszabályi kereteit tekintjük át.

³ Magyarország 1998-ban helyezte hatályba, míg Szerbia 2006-ban tette ezt meg. Jelenleg a Nyelvi Kartának 24 részes állama van.

3. Szerbia jogszabályi keretei

3.1. Általános alkotmányos keretek

A Délszláv-háborút elszenvedő (1991-1995) Szerb Köztársaság (akkor még Jugoszlávia) a 21. századba lépve a Milošević-érát túlélve az európai integráció felé kezdet tendálni, amelynek eredményeként Szerbia politikai elitje sokkal toleránsabbnak és szolidárisabbnak mutatkozik – az intézkedéseket tekintve - az emberi- és kisebbségi jogok biztosítása terén. A szerb döntéshozók Milošević bukása után a magyarság számára előnyös lépéseket tettek, amelyek az előző időszakhoz képest sokkal jobb lehetőségeket biztosítottak a nemzeti kisebbségek számára⁴, de még mindig akadnak kivetnivalók. Az ezredforduló évének decemberi hónapjában a vajdasági Képviselőház elfogadta a többnyelvű anyakönyvi kivonatokról szóló határozatot, valamint a szerb parlament 2001. februárjában hatályon kívül helyezte a milošević-i időszak tömegtájékoztatási törvényét, lehetővé téve a kisebbségi nyelven való tájékoztatás lehetőségét.

Az oktatás szempontjából 2001. márciusában hozott tartományi határozat értelmében a vajdasági főiskolákon és egyetemeken a nemzetiségek nyelvén is kötelezővé vált a felvételi vizsga megszervezése, amely valóban a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája II. Részének szabályozásával összhangban született, amely biztosítja a pozitív diszkriminációt a nemzeti kisebbségekkel szemben. Ezzel szemben elmondható az a tény is, hogy egy sikeres felvételi eljárás után a nemzeti kisebbséghez tartozó leendő hallgató kénytelen lesz kurzusait idegen nyelven folytatni, majd a számonkérést is – sok esetben – idegen nyelven – esetünkben szerb nyelven – köteles teljesíteni.

Különösen fontos a 2002. júniusában elfogadott „Törvény a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről”, amelynek 11. cikkelye a kisebbségi nyelvek regionális hivatalos nyelvi státuszát fogalmazta meg.

Annak ellenére, hogy jelenleg Szerbia nemzetállamnak titulálja magát, és a nyelvhasználati törvényében kifejezi, hogy a hivatalos nyelv a szerb⁵, a nemrég

⁴ Nádor -Szarka, 2003: 29.

⁵ A 30/2010 tv. (1) bekezdés az (1991/45) törvény módosítása.

megalkotott szerb alkotmány⁶ – szakaszait tekintve – az Európai Unióhoz való csatlakozási szándékot tükrözi. Hozzá kell tenni, hogy Szerbia jelenlegi „hintapolitikája”, melyet külpolitikájával tanúsít – a nyugat és kelet között – egy külön tanulmány témáját képezhetné. Ennek ellenére ékes bizonyítékként szolgál az Európai Unióhoz való csatlakozási szándékot tükröző – a nemzeti kisebbségeket⁷ támogató – Szerb Köztársaság alkotmányának 14. szakasza⁸, amely kimondja:

„A Szerb Köztársaság védelmezi a nemzeti kisebbségeket. Az állam szavatolja a nemzeti kisebbségek védelmét, azok teljes egyenjogúságát a nemzeti azonosság megőrzésének érdekében.”

Objektíven fogalmazva azt kell mondanunk, hogy a fenti szakasz gyakorlati megvalósítása sok esetben bújtatott formában mutatkozik a mindennapi életben, ha egy-egy atrocitásra, vagy ha a nyelvhasználati jogok és szabadságok érvényesülésére gondolunk. Az Alkotmány – II. részének⁹ - 18. szakasza¹⁰ azonban folytatja:

„Az Alkotmányban szavatolt emberi- és kisebbségi jogokat közvetlenül alkalmazzák. Az Alkotmány szavatolja a meghozott nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályaival garantált, nemzetközi egyezményekkel és a törvényekkel megerősített emberi- és kisebbségi jogokat. Törvényben előírható ezeknek a jogoknak a megvalósítási módja, de csak akkor, ha ezt az Alkotmány kimondottan előírja, vagy, ha ez természeténél fogva egy adott jog érvényesítésének feltétele, a szavatolt jog lényegének megsértése nélkül.”

A fent leírt szakasz utal a nemzetközi közösség által megalkotott rendelkezések közvetlen alkalmazhatóságára – **amennyiben azt az Alkotmány előírja** – melyeket sok esetben – „soft law” – puha jogként tartanak számon, vagyis nem

⁶ A Szerb Köztársaság hatályban lévő alkotmánya 206. szakaszt tömörítő 10 fejezetből áll.

⁷ Főleg a vajdasági magyar kisebbségre nézve; tekintettel Magyarország segítőkészségére

⁸ Nemzeti kisebbségek védelmének szakasza

⁹ Az emberi- és kisebbségi jogok és szabadságjogok fejezete

¹⁰ A szavatolt jogok közvetlen alkalmazásának szakasza.

kötelező erejűek az államok számára. Megállapíthatjuk, hogy egymagában a nemzetközi rendelkezések és normák gondolata kényes kérdésnek számít az államok vezetői számára, nemhogy azok gyakorlatba ültetése, törvénybe iktatása. Az alkotmányos célokat garantáló 19. szakasz – a 18. szakasz rendelkezéseit továbbgondolva – így fogalmaz:

„Az Alkotmányba foglalt eltulajdoníthatatlan emberi- és kisebbségi jogok szavatolása az emberi méltóság, és minden egyén teljes szabadságának és egyenlőségének megvalósítását szolgálja, a joguralom elvén alapuló nyílt és demokratikus társadalomban.”

Ezzel szemben az Alkotmány 20. szakasza¹¹ már korlátozásokat ír elő, amely megkérdőjelezi a biztosított kisebbségi jogok hitelességét, legitimitását és megvalósulását. A 20. szakasz a megfelelő fordításban így hangzik:

„Amennyiben azt az Alkotmány megengedi, az Alkotmányban szavatolt emberi- és kisebbségi jogok törvényben korlátozhatók, de csak az Alkotmányban is megengedett célból, és olyan mértékben, amely a demokratikus társadalomban a korlátozás alkotmányos céljának eléréséhez szükséges, a szavatolt jog lényegének megsértése nélkül.”

A 20. szakasz a kisebbségi jogok – mint szavatolt jogok – korlátozásáról rendelkezik az Alkotmányban megengedett cél érdekében. Meg kell jegyeznünk, hogy bármely jog megsértése vagy korlátozása nem enged teret a szavatolt jog érvényesülésének, így ezen jogok alkotmányos korlátozása megengedhetetlen egy demokratikusnak vallott jogállamban. Ellenkező esetben időpazarlásnak és feleslegesnek bizonyul a kisebbségi jogokról értekezni, mivel semmisnek tekinthetők a fentiekben már leírt emberi és kisebbségi jogokat biztosító szakaszok. A 20. szakasz folytatólagosan megjegyzi:

¹¹ Az emberi- és kisebbségi jogok korlátozásának szakasza

„Az emberi- és kisebbségi jogok elért szintje nem csökkenthető.”

Meg kell állapítanunk, hogy a fentiekben leírt szakaszok alkotmányosan ugyan szavatolják a kisebbségek jogait Szerbiában, de egyben korlátozhatóak is azok a törvénnyel összhangban ha azt az alkotmányos cél megköveteli; mindezzel párhuzamosan a szóban forgó kisebbségi jogok szintje nem csökkenthető. A kérdés az, hogy milyen mértékben valósulhatnak meg a kisebbségi jogok, illetve mely szint az, amely nem csökkenthető ilyenfajta alkotmányos korlátozások mellett. Ezen logika arra enged következtetni, hogy az alkotmányos célt szolgáló kisebbségi jogok korlátozásainak megléte a szerb Alkotmány hitelességének elvesztését eredményezi, valamint a joguralom elvén alapuló demokratikus és nyílt társadalom koncepciója¹² megkérdőjelezhetővé válik.

Mindenesetre dícsérendő a nemzeti hovatartozás szabad kinyilvánítására való jog biztosítása, amelyet a 47. szakasz így fogalmaz:

„A nemzeti hovatartozás kinyilvánítása szabad. Senki sem köteles nemzeti hovatartozásáról nyilatkozni.”

A faji, nemzeti és vallási egyenlőtlenséget szabályozó 49. szakasz kimondja:

„Tilos és büntetendő minden faji, nemzeti és vallási egyenlőtlenség, gyűlölet és türelmetlenség kiváltása és ösztönzése.”

A 47. és 49. szakasz rendelkezései alkotmányosan ugyan szavatoltak, de azok gyakorlati megvalósítása hiányosságokat hagy maga után. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogait a 75. szakaszban szabályozták, amely így hangzik:

¹² Szerb Alkotmány 19. szakaszának rendelkezése.

„A nemzeti kisebbséghez tartozó személyek egyéni és kollektív jogokkal is rendelkeznek.¹³ Az egyéni jogok érvényesítése egyénileg, a kollektív jogok érvényesítése pedig másokkal egyetemben történik az Alkotmány, a törvények és a nemzetközi szerződésekkel összhangban. A kollektív jogok révén a nemzeti kisebbségek képviselőik által részt vesznek a döntéshozatalban¹⁴, illetve maguk döntenek saját kultúrájukkal, oktatásukkal, tájékoztatásukkal, nyelvük és írásuk hivatalos használatával kapcsolatos kérdésekről a törvénnyel összhangban. A nemzeti kisebbségek ennek érdekében nemzeti tanácsokat alakíthatnak a törvénnyel összhangban.¹⁵”

A fentiekben említett kollektív jogok révén a nemzeti kisebbségek részt vehetnek a döntéshozatalban. A döntéshozatalt illetően mindenképp figyelembe kell vennünk azon tényt, hogy a közigazgatási egységek felosztása merőlegesen befolyásolhatják a nemzeti kisebbséghez tartozók döntéshozatalban való részvételi arányát, mivel a választások eredményeinek függvénye a döntéshozatalban részt vevők nemzetiségi aránya. Ennek fontos jelentősége volt a miloševići érában az 1990-es évek elején, amikor a magyar többségű közigazgatási egységeket szétbontva megváltoztatták a lakosság nemzetiségi arányát, befolyásolva ezzel a döntéshozók nemzetiségi arányát is. A nemzeti kisebbségek hátrányos megkülönböztetésének tilalmát az Alkotmány 76. szakasza mondja ki:

„Szavatolt a nemzeti kisebbségek törvény előtti egyenlősége. Tilos a nemzeti kisebbséghez tartozás alapján való hátrányos megkülönböztetés.”

Ezen 76. szakasz kiválóan megfogalmazott alkotmányos garanciájának egyetlen hiányossága, hogy a gyakorlatban nem kielégítő, és nem mérvadó. Ezen sorok

¹³ Szerb Alkotmány 75. szakasza.

¹⁴ Jelenleg is négy magyar képviselő vesz részt a Szerb Parlament munkájában, ezáltal a döntéshozatalban.

¹⁵ Szerbiában a mai nap is működik a Magyar Nemzeti Tanács, melynek székhelye Szabadkán, a Magyar Házban található.

elolvasása után gondolnunk kell a „temerini fiatalokként”¹⁶ ismerté vált magyar fiatalokra is, akik egy szerb fiatal bántalmazásáért – négy fiatal – összesen 61 év letöltendő börtönbüntetést kötelesek letölteni. Ezzel szemben a többségi nemzet fiataljainak bűncselekedeteit a korrupció, és a lefizetések összegei egyenlítik ki a szerb igazságszolgáltatásban.

A közügyek terén való egyenjogúságot szavatolja az Alkotmány 77. szakasza, amely kimondja, hogy a nemzeti kisebbségek a többi polgárral azonos feltételek mellett jogosult a közügyek irányítására. Ezért az állami szervekben, önkormányzatokban és közszolgálatokban, valamint az autonóm tartomány szerveiben való foglalkoztatáskor figyelembe veszik a lakosság nemzeti összetételét, és a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek megfelelő képviselését. Az asszimilációt tiltó 78. szakasz¹⁷ kimondja:

„Tilos a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek beolvasztása. A beolvasztásukra irányuló cselekménytől való védelmet a törvény biztosítja. Azokon a területeken, ahol hagyományosan, jelentős számban élnek nemzeti kisebbséghez tartozó személyek, tilos a lakosság nemzeti összetételének mesterséges megváltoztatása.”

Az asszimilációt – beolvasztást – tiltó szakasz gyakorlati megvalósulását egy felméréssel tudnánk bizonyítani. Mindenesetre, dicséretre méltó ezen folyamat alkotmányba foglalt tiltása. Ismét dicsérendő az Alkotmány 79. szakasza¹⁸, amely kimondja:

„A nemzeti kisebbségek jogosultak a nemzeti, etnikai, kulturális és vallási sajátosságaik megőrzésére, ápolására, fejlesztésére, és a nyilvánosság előtti kifejezésre; jelképek használatára, saját nyelvük és írásuk használatára; azokon a területeken, ahol a kisebbségek az összlakosság jelentős részét képezik, jogosultak arra, hogy az állami szervek, a közhatalmi státusszal rendelkező szervezetek, az

¹⁶ <http://www.e-m-i.hu/component/content/article/34-hirek/212-elitelt-temerini-fiatalok>

¹⁷ Az erőszakos beolvasztás tilalmának szakasza.

¹⁸ Jog a sajátosságok megőrzésének érdekében.

autonóm tartomány és a helyi önkormányzat az ő nyelvükön folytasson eljárást. Ezenfelül jogosultak az anyanyelven való oktatásra az állami és tartományi intézményekben, jogosultak magánintézmények létesítésére, saját családnevük eredeti alakban való használatára, hogy azokon a területeken, ahol az adott nemzeti kisebbség képezi az összlakosság nagy arányát, a hagyományos helyi elnevezések, utcák, települések nevei az ő nyelvükön is fel legyen tüntetve.¹⁹ A teljes körű, idejében történő és pártatlan anyanyelvű tájékoztatásra való jogosultság, valamint a tájékoztatási eszközök létrehozására való jogosultság is biztosított a törvénnyel összhangban.”

A tolerancia jegyében pedig az Alkotmány 81. szakasza²⁰ kimondja:

„Az oktatás, kultúra és tájékoztatás terén a Szerb Köztársaság serkenti a kultúrák közötti párbeszéd szellemét, a kölcsönös megbecsülés, megértés és együttműködés jegyében.”

Összegzőként elmondható, hogy a szerb Alkotmány központosító logikája, centralisztikus koncepciója és szabályozási kerete nem felel meg a 21. századi európai standardoknak. Igaz, dicséretre méltó rendelkezései szemmel láthatóak, mégis a szakaszok sok esetben ellentmondásosak – kisebbségi jogok korlátozása – és nem kivitelezhetőek, ráadásul gyakorlati megvalósításuk megkérdőjelezhető. A szerb Alkotmány hitelességének visszanyerését a decentralizáció, a szubszidiaritás elvének betartása és a regionalizmus, mint európai eszmék foganatosítása tenné lehetővé.

A következő fejezetben az általános nyelvjogi kereteket tekintjük át Szerbia vonatkozásában, amelyek pontosabb megfogalmazásban teszik közzé a kisebbségeket érintő szabályokat.

¹⁹ A közelmúltban került sor a Temerin települést jelző tábla kifüggesztésére, mely – az Alkotmányos rendelkezésekkel ellentétben – csak szerb cirill betűkkel ábrázolja a település nevét, mivel a magyar helyesírással feltüntetett kiírást át lett húzva. A helyes ábrázolás függvénye az illetékesek intézkedése, és a toleranciától távolmaradok megbüntetése.

²⁰ A tolerancia szellemének fejlesztését biztosító szakasz.

3.2. Általános nyelvjogi keretek

Miután elemeztük a Szerb Köztársaság nemzeti kisebbségeire vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket, a nyelvjogi keretek elemzésére térünk át. Fontosnak tartottuk megvizsgálni az alkotmányos biztosítékokat is, hogy teljes képet kapjunk a szerb jogrendszer struktúrájáról és szabályozásáról e témában.

Szerbia és a Vajdaság lakosságának nemzeti megoszlását²¹ (2002-es adat) tekintve a 7,5 millió lakosú Szerbiában mindössze 3,91% a magyar lakosság számaránya. Ez körül-belül 290 ezer főt jelent, ami elég csekély, és azóta folyamatosan csökken²². Vajdaságot tekintve már jobb a helyzet, mivel a 2 millió lakosú Vajdaság 14,28%-át képezik magyar ajkúak, amely 290 ezer főt tesz ki (Ld. 3. sz. Melléklet). Ezen lakossági számarányok fontos információkat hordoznak, hogy ha a nyelvhasználati jogot szeretnénk megvizsgálni.

A Szerb Köztársaság nyelvhasználati törvény (1991/45) módosításának²³ (2010/30-as törvény) (1) bekezdése kimondja:

„Szerbiában a hivatalos nyelv a szerb, a Szerb Köztársaság területén a hivatalos írásmód a cirill, a latin betűk alkalmazása a törvénnyel összhangban vannak biztosítva. A Szerb Köztársaság azon területein, ahol nemzeti kisebbségek is élnek; a szerb nyelv mellett a nemzeti kisebbségek nyelve és írása biztosított a törvénnyel összhangban.”

A Törvény (1) bekezdése egyben kifejezi a Szerb Köztársaság nemzetállami voltát. Igaz, nem mondja ki az etnoterritoriális koncepciót²⁴, mivel a kisebbségek számára is biztosít nyelvhasználati jogokat az Alkotmány 10. szakasza²⁵, amely helyes fordításban így szól:

²¹ http://www.hidvegimiko.hu/b2_kutatasaink/Unios_palyazatok_SZERBIA.pdf

²² Lásd. 4. számú Melléklet

²³ A 30/2010-es törvény, amely az 1991/45-ös nyelvhasználati törvény módosítása.

²⁴ Egy nyelv, egy nép érvényesülése egy területen.

²⁵ Nyelv és írást szabályozó szakasz; Szerb Alkotmány

„A Szerb Köztársaságban a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van hivatalos használatban. Egyéb nyelvek és írások hivatalos használatát az Alkotmánnyal összhangban törvény szabályozza.”

Tehát, az Alkotmány is megerősíti a szerb nyelv hivatalos használatát, viszont az egyéb – kisebbségi – nyelvek használatát a törvénnyel összhangban engedélyezi. A 30/2010-es Törvénymódosítás (2) bekezdése továbbá kimondja:

„A szerb nyelv hivatalos használata az állami szervekben, autonóm tartományi szervekben, városokban és megyékben, vállalatokban és más szervezetekben valósul meg.”

„A szerb, mint hivatalos nyelv és írásmód használata értendő a helységek és a földrajzi meghatározások esetében, terek és utcák nevének meghatározásában, szervezetek, vállalatok és szervek megnevezésében, illetve a felhívások esetében is.”²⁶

A Törvénymódosítás (2) bekezdése is érezteti a centralizációs politikát, amely az ország egészére vonatkozik, ellentétben Olaszországgal, ahol – amint már említettük – a régiók statútumai szabályozzák a nyelvek használatát. A cirill írásmód mellett előrelépésnek számít a latin írásmód engedélyezése, melyet a Törvénymódosítás – a továbbiakban csak Törvény – (4) bekezdése szavatol:

„A szerv és szervezet saját nevének, és nyilvános megnevezésének - a cirill írásmód mellett – latin írásmódú változata is engedélyezett.”

A közlekedésben használt írásjelek és útmutatók kiírásának módját a Törvény (5) bekezdése így szabályozza:

„A közlekedési jelek, útmutatók, és helységnevek kiírásakor a nemzetközi és a belföldi közlekedésben is a cirill mellett a latin is alkalmazandó.”

²⁶ 30/2010 tv. (3) bekezdés

A szervek előtti ügyintézés, jogok és kötelezettségek tekintetében a Törvény (6) bekezdése így fogalmaz:

„Mindenkinek joga van a szervek és szervezetek előtti jogok szerzésére és kötelezettségek teljesítésére saját nyelvén, illetve a saját nyelvén való ismeretszerzésre.”

Ezen bekezdés lehetőséget teremt a kisebbségek számára az egyenlő elbírálás és az egyenlő bánásmód megvalósulására a közintézményekben. A Törvény (7) bekezdése továbbá lehetővé teszi a kisebbségi nyelvek és írás használatát a hivatalos szövegekben:

„A hivatalos szövegek feltüntetése a kisebbségben élő nemzetiségek nyelvén és írásmódján lehetővé válik azonos betűméretben a szerb nyelvvel párhuzamosan, több kisebbségi nyelv esetén a szerb nyelvet követően.”

A fentiekben leírt bekezdések az általános nyelvjogi kereteket fogalmazták meg. A Szerb Köztársaság ezen Törvénye²⁷ szabályozza még a nemzetiségek nyelvének és írásmódjának hivatalos használatát is, amelyek a (11) bekezdéstől a (20) bekezdésig terjednek. A következőkben ezen rendelkezéseket fogjuk áttekinteni.

3.3. Nyelvhasználati Törvénymódosítás (2010/30 Tv.)

A 30/2010 Törvénymódosítás (11) bekezdése így fogalmaz a nemzeti kisebbségben élők nyelvhasználati jogairól:

„Azon önkormányzati területeken, ahol tradicionálisan és állandó jelleggel élnek kisebbségben nemzetiségek, az általuk használt nyelv és írás is egyenértékű hivatalos nyelvnek számít. Az adott helyi önkormányzat kötelezően hivatalossá kell, hogy

²⁷ 30/2010. Törvénymódosítás

nyilvánítsa az adott nemzeti kisebbségekben élők nyelvét és írásmódját, ha az adott területen a kisebbségben élők számaránya az össz lakossághoz viszonyítva eléri a 15%-ot.”

Amint azt a Törvénymódosítás (1) bekezdése is kimondta (a fentiekben már leírt és említett):

„A Szerb Köztársaság azon területein, ahol nemzeti kisebbségek is élnek; a szerb nyelv mellett a nemzeti kisebbségek nyelve és írása biztosított a törvénnyel összhangban.”

Tehát; ezalatt értendő az a tény, hogy az igazságszolgáltatásban, a szervek, szervezetek kommunikációs csatornáiban, hivatalos és nyilvános értesítésekben, a hivatalos nyilvántartásokban, és a választások alkalmával, valamint a képviseleti szervezetekben, a nemzetiségi nyelvek használata is egyenértékűvé és hivatalossá válik, amennyiben a 15%-os küszöb megvalósul a lakosság számarányára vonatkozóan. Ugyanúgy a (2) szakasznak megfelelően a települések nevei, terek és utca nevek is az adott nemzetiségi nyelveken való feltüntetése – a nemzetiségi nyelv helyesírásának megfelelően – engedélyezett. Ezenfelül, a törvények és szabályozások nemzetiségi nyelveken való megjelentetése is hivatalossá válik. Továbbá ugyanezen (11) bekezdés így fogalmaz:

„A nemzetiségi kisebbséghez tartozók, akiknek lakosságának aránya országos szinten eléri a 2%-ot, lehetőségük van saját nyelvükön a Szerb Köztársasághoz kérdéssel, kéréssel fordulni, válaszlevélben pedig saját nyelvükön tájékozódni, amit a Szerb Köztársaság szervei garantálnak.”

Ha a nemzeti kisebbségek számaránya nem éri el a 2%-ot, akkor a Törvény (11) bekezdése értelmében:

„Amennyiben viszont a nemzeti kisebbségek aránya nem éri el a 2%-ot, az adott nemzetiségeknek joga van saját nyelvükön tájékozódni a Szerb Köztársaság szerveinél, de kizárólag az önkormányzaton keresztül, amelynek feladata biztosítani fordítót és vállalni a fordítás költségeit.”

A pozitív diszkrimináció koncepciója fogalmazódik meg a fentiekben leírt szakaszokban, amely még azokban az esetekben is alkalmazható, ha a nemzeti kisebbség számaránya nem éri el a 2%-os küszöböt. A Törvény²⁸ (12) bekezdése értelmében a bírósági eljárások nyelvhasználati vonatkozását így szabályozza:

„Elsőfokú büntető- és polgári eljárásokban a szerb nyelv a hivatalos nyelv. Abban az esetben, ha az adott szerv/szervezet – ahol folyik az eljárás – hivatalos nyelve a kisebbségek nyelve is, akkor a kisebbségben élő nemzetiségek nyelve is hivatalos és használható. Abban az esetben, ha az egyik ügyfél kisebbségi nemzetiséghez tartozó személy, akkor az eljárás az ő kérésére nemzetiségi nyelven folytatandó, amennyiben az adott szerv/szervezet az adott nyelvet hivatalosan is használja. Abban az esetben viszont, ha a két fél különböző nyelvet beszél, az eljárás nyelve azon nyelv lesz, amelyet mindkét fél megért, és amely hivatalos nyelvként szerepel a szerv/szervezetben. Ha a két fél nem egyezik meg a közös nyelv használatában, az adott szerv/szervezet hatálya alá kerül az eljárás folyamán használt nyelv meghatározása, kivéve, ha az egyik fél a szerb nyelv használatát nem kérelmezi, mert abban az esetben a Szerb Köztársaság hivatalos nyelvét kell alkalmazni, vagyis a szerbet.”

Összességében megállapítható, hogy a Szerb Köztársaság hivatalos nyelve a szerb, hivatalos írásmódja a cirill. Amennyiben teljesülnek az adott százaléokban kifejezett feltételek, abban az esetben van lehetőség a nemzetiségi nyelvek használatára, legyen szó vállalkozásról, bírósági eljárásról, vagy a közigazgatásról. Ebből következik, hogy a nemzetiségek számbeli fogyása halálra ítélné nemcsak a kisebbségi törvény adta lehetőségek kihasználását, hanem egyben a kisebbségi lét megmaradását is.

²⁸ 30/2010 tv.

A következő pár oldalban érdemesnek tartom a vajdasági Statútum szemügyre vételét, mivel ezen Statútum rendelkezései is relevánsak lehetnek kutatásunk vonatkozásában.

3.4. A Vajdasági Autonóm Tartomány Statútuma (2009)

A hatályban lévő vajdasági Statútum preambuluma így fogalmaz:

„A Szerb Köztársaság Alkotmánya alapján, valamint a vajdasági polgároknak a Szerb Köztársaság keretében az autonómia érvényesítésére, ápolására és védelmére, valamint a magas szintű demokrácia és az alapvető emberi jogok megőrzésére, a fenntartható gazdasági és szociális előrehaladásra való joga, valamint abbéli szándékuk alapján, hogy szabadon, igazságban és békében együtt éljenek, kitartsanak a közös érdekekben, és tiszteletben tartsák a Vajdaság területén élő nemzeti közösségek kultúrájának sokféleségét, Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza meghozza a Vajdaság Autonóm Tartomány Statútumát”²⁹.

Az Alaprendelkezés 1. szakasza kimondja, hogy a Vajdaság Autonóm Tartomány, a Szerb Köztársaság elválaszthatatlan része. Olyan régió, amelyben hagyományosan ápolják a multikulturalizmust, a multikonfesszionizmust, és az egyéb európai értékeket. Továbbá kimondják azt is, hogy a Vajdaság Autonóm Tartomány (továbbiakban: Vajdaság AT) jogi személyiséggel bír.³⁰ A Statútum pontosan megfogalmazza a Vajdaság AT területét, amely áll; Bácskából, Bánátból, és Szerémségből³¹, székhelye és adminisztrációs központja Újvidék.³²

Tanulmányunk középpontjában a nyelvhasználati jogok, és nyelvjogi keretek összehasonlítása áll. Ahhoz, hogy a nyelvi jogok demokratikus volta érvényre jusson, a nemzetiségek és azok nyelvének egyenrangúsága, egyenjogúsága is szükségeltetik. A Statútum 6. szakasza kimondja:

²⁹ Újvidék, 2008. novembere

³⁰ Vajdasági Autonóm Tartomány Statútumának 2. szakasza

³¹ Vajdasági Autonóm Tartomány Statútumának 3. szakasza

³² Vajdaság AT Statútumának 10. szakasza

„Vajdaság AT-ban a szerbek, magyarok, szlovákok, horvátok, montenegróiak, románok, romák, bunyevácok, ruszinok és macedónok, valamint a tartományban élő többi számbelileg kisebb nemzeti közösségek jogaik érvényesítésében egyenrangúak.”

A 7. szakasz ezen alapon továbbmegy, és így fogalmaz:

„A többnyelvűség, a multikulturalizmus és a többvallásosság a Vajdaság AT számára kiemelt jelentőségű általános érték. Valamennyi tartományi szerv és szervezet kötelessége, hogy jogainak és kötelességeinek keretében ösztönözze és elősegítse a többnyelvűségnek és Vajdaság AT-ban hagyományosan élő nemzeti közösségek kulturális hagyatékának megőrzését és fejlesztését, valamint, hogy külön intézkedésekkel és tevékenységekkel támogassa Vajdaság AT különböző nyelveinek, kultúráinak és vallásainak kölcsönös tiszteletben tartását és megismerését.”

A Statútum 6. és 7. szakasza konkrétan és világosan fogalmazza meg a multikulturalizmust, a többnyelvűséget, felsorolva a nemzetiségeket, hangsúlyozva azok egyenlőségét.

A régióközi együttműködés keretében a Szerb Köztársaság jóváhagyásával Vajdaság AT saját gazdasági, tudományos, oktatási, kulturális és idegenforgalmi lehetőségeinek előmozdítása érdekében képviselőket alakíthat ki az európai régiókban és Brüsszelben, az Alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban.³³

A tartományi autonómia védelmét a Statútum 18. szakaszának (2) bekezdése fejti ki bővebben:

„Vajdaság AT Képviselőháza, illetve Vajdaság AT Kormánya eljárást indíthat a Szerb Köztársaság olyan törvényei és egyéb általános aktusai, valamint a helyi önkormányzati egység olyan általános aktusai alkotmányosságának vagy törvényességének elbírálására, melyek sértik a tartományi autonómiára való jogot.”

³³ Vajdaság AT Statútum 16. szakasza.

Szükségesnek tartottuk mindazon rendelkezések bemutatását, amelyek demokratikus jogi kereteket biztosítanak a vajdaságiak számára, még akkor is, ha ezen általános ismertető jellegű rendelkezések nem bővítik a nyelvi jogok biztosításának tudományos megközelítését. A továbbiakban a nemzetiségekre vonatkozó – nyelvi – jogokat fogjuk vizsgálat alá helyezni.

A Statútum 20. szakasza a hátrányos megkülönböztetés tilalmát írja elő, amely fontos a tekintetben, ha a kisebbségben élő nemzetiségek jogaira, és nyelvi jogaira összpontosítunk:

„A Vajdaság AT hatáskörébe tartozó feladatok ellátásában a jogok és kötelezettségek tekintetében valamennyi polgár egyenlő, a faj, nem, születési hely, nyelv, nemzeti hovatartozás, vallásgyakorlás, politikai vagy más meggyőződés, az oktatás, társadalmi származás, vagyoni helyzet vagy valamilyen személyes sajátosság szerinti különbségtétel nélkül.”

„Tilos valamennyi, bármilyen alapon történő, de különösen faji, nemi, nemzeti hovatartozás, társadalmi származás, születési hely, vallásgyakorlás, politikai vagy más meggyőződés, vagyoni helyzet, kultúra, nyelvi, életkor, szellemi vagy testi fogyatékoság szerinti közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés.”

Tehát, a Statútum 20. szakaszának értelmében, a vajdasági polgárok egyenlő és egyenértékű jogokkal rendelkeznek, és tilos bárkit is negatív diszkriminációban részesíteni – a fentiekben felsorolt – különbözőségek miatt. Ezen rendelkezés jogi alapot biztosít a nemzetiségek jogainak garantálására. A kisebbségi közösségek jogait a következőképp szabályozzák:

„A Vajdaság AT összalakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai külön védelmet élveznek és mindazokat a jogokat, amelyeket a Szerb

Köztársaság aktusai a nemzeti kisebbségeknek és a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak szavatolnak.”³⁴

Amint azt a Szerb Köztársaság Alkotmánya³⁵ is, a Statútum 23. szakasza is megfogalmazza a szerzett jogok védelmét, miszerint:

„Az emberi és kisebbségi, valamint személyi- és kollektív jogok elért szintje nem csökkenthető.”

Az Alkotmány 20. szakasza tehát összhangba áll a Vajdasági Statútum 23. szakaszával, miszerint a kisebbségben élő nemzetiségek jogainak elért szintje nem csökkenthető, alkotmányos garanciával biztosítottak. Viszont, a Vajdasági Statútum nem ír elő korlátozásokat, a szerb Alkotmánnyal ellentétben.

A nyelvhasználati jogok szabályozását a Statútum 26. szakasza (1) bekezdése fekteti le, miszerint:

„Vajdaság AT szerveiben és szervezeteiben a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód, a magyar, a szlovák, a horvát, a román, és a ruszin nyelv és írás van hivatalos használatban, a törvénnyel és a tartományi képviselőházi rendelettel összhangban.”

„Vajdaság AT szerveiben és szervezeteiben a szerb nyelv latin betűs írásmódjának használata tartományi képviselőházi rendelettel lesz szabályozva, a törvénnyel összhangban.”³⁶

Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az autonómiát és nyelvi jogokat biztosító jogi szabályozások összehasonlításáról, szükségesnek és fontosnak találjuk a dél-tiroli autonómiát és nyelvi jogokat garantáló Dél-Tirol Statútumát is szemügyre venni. De

³⁴ Vajdaság AT Statútum 22. szakasza

³⁵ Szerb Alkotmány 20. szakasza kimondja: „Az emberi- és kisebbségi jogok elért szintje nem csökkenthető.”

³⁶ Vajdaság AT Statútumának 26. szakasz (2) bekezdés

mielőtt még rátérnénk a dél-tiroli Statútumra, az olasz általános alkotmányos kereteket tesszük terítékre.

4. Olaszország jogszabályi háttere

4.1. Általános alkotmányos keretek

Olaszország, a Montánúnió illetve az Európai Gazdasági Közösség alapítója, s egyben elkötelezettje volt az Európai Közösség megalapításának folyamatában. Ezen magatartása a mai napig érzékelhető. Alkotmánya a mai napig jellemzően európai szemmel tekint saját és más tagállamok állampolgáira, tiszteletben tartva a regionalizmus koncepcióját, illetve a szubszidiaritás elvét. A következőkben az 1947. december 27-én meghozott, és 1948. január 1-én életbe lépett Alkotmány azon szakaszait fogjuk kielemezni, amelyek garantálják az európai eszméket; szubszidiaritás³⁷ elvét, regionalizmust, melyek által a kisebbségeknek járó jogok is biztosítva vannak, kitűnő példát nyújtva – Dél-Tirol – az autonómia koncepciójára. Az olasz Alkotmány 3. szakasza biztosítja az állampolgárokat emberi jogaik védelméről és egyenlőségéről, mely így szól:

„Minden állampolgár egyenlő méltósággal rendelkezik, és mindenki egyenlő a törvény előtt nemtől, rassztól, nyelvtől, vallástól, politikai meggyőződéstől függetlenül. A Köztársaság feladata leküzdeni azon akadályokat és gátakat, melyek a szabadság és a polgárok egyenlőségét sértik.”³⁸

Az emberi jogok biztosítása mellett az Alkotmány 5.szakasza kimondja:

„Az Olasz Köztársaság egységes és oszthatatlan. A Köztársaság elismeri és elősegíti a helyi autonómiák működését, és végrehajtja a legfőbb intézkedéseket az ország decentralizációjának megteremtése érdekében.”³⁹

Az Alkotmány ezen szakasza már enged következtetéseket levonni, miszerint az Olasz köztársaság – a Szerb Köztársaságtól eltérően – decentralizációra törekszik, és lehetővé teszi az autonóm területek önálló működését. A regionalizmus és az

³⁷Blutman, 2004: 206.

³⁸ Olasz Alkotmány; 3. szakasz

³⁹ Olasz Alkotmány; 5 szakasz

autonómia⁴⁰ koncepciójának támogatásával és megvalósulásával tulajdonképpen lehetőség nyílik a kisebbségek jogainak biztosítására, a kisebbségi problémák megoldására. Az Alkotmány 114. szakasza ennek megfelelően így rendelkezik:

„A régiók autonóm entitások, melyeknek saját statútumuk, hatalmuk és funkcióik vannak az Alkotmányban lefektetett alapelvekkel összhangban.”⁴¹

Mindemellett, a régiók önálló entitásának támogatása mellett az Alkotmány 6. szakasza kimondja:

„A Köztársaság védelmezi a nyelvi kisebbségeket a megfelelő intézkedésekkel.”

Az olasz Alkotmány 117. szakaszának (s) bekezdése kimondja, hogy a régiók önálló törvényhozó hatalommal rendelkeznek, amelyek nincsenek az állami törvényhozás alá rendelve. Tehát, az olasz Alkotmány a föderatív eszmét szem előtt tartva áthelyezi a hangsúlyt a régiókra, de – mint ahogy azt az 5. szakasz is megfogalmazta – Olaszország egységes és oszthatatlan voltát megkérdőjelezhetetlennek titulálja. A régiók és tartományok önálló módon részt vesznek az Európai Unió intézményeinek⁴² döntéshozatalában is, de kizárólag az őket érintő kérdésekben és hatáskörökben. Szintén kötelezettség terheli a régiókat a nemzetközi szerződések és az Európai Unió rendelkezéseinek végrehajtása terén, amely a szubszidiaritás⁴³ elvével összhangban valósul meg.

A régiók jogosultságot élveznek más államokhoz tartozó régiókkal való nemzetközi szerződés megkötésében, illetve más államokkal való szerződések aláírásában az Olasz Köztársaság Alkotmányával és törvényhozásával összhangban.

Az Alkotmány 119. szakasza a régiók költségvetésével kapcsolatban így fogalmaz:

⁴⁰ Ld. 3. old.

⁴¹ Olasz Alkotmány; 114. szakasza, mely utal az Alkotmány 116. szakaszára, mely kimondja, hogy (olaszul) Trentino-Alto Adige/ (németül) Südtirol speciális jogokkal és feltételekkel rendelkezik az autonómia érvényesítése érdekében.

⁴² A Régiók Bizottságában.

⁴³ Az olasz Alkotmány 118. szakasza utal a szubszidiaritás és arányosság elvének megvalósulására.

„A régiók és tartományok önálló költségvetéssel rendelkeznek.”⁴⁴

Tehát, a régiók – ellentétben a Szerb Köztársasággal - Olaszországban önálló pénzügyi forrásokkal rendelkeznek, saját adókiivetéseket hajtva végre az állam adórendszerével és Alkotmányával összhangban. A régiók ezenfelül saját tulajdonnal is rendelkeznek – a 119. szakasz értelmében. A régiók számára nem lehetséges az egymás közötti tarifák és kvóták kiivetése, mivel ezáltal meggátolnák a négy szabadság⁴⁵ elvének megvalósulását.

A statútumokat illetően, az Olasz Köztársaság Alkotmányának 123. szakasza így fogalmaz:

„Minden régió külön statútummal kell, hogy rendelkezzen, amely le kell, hogy fektesse az alapvető működési elveket összhangban az Alkotmánnyal.”

Az általános alkotmányos jogi keretek megvizsgálása után – mely alapot jelent számunkra a két alkotmány, és a nemzetközi szabályozás összehasonlításában – az általános nyelvjogi keretekre térünk át Olaszországot illetően.

4.2. Általános nyelvjogi keretek

Az olaszországi nyelvjogi keretek alkotmányos megfogalmazása sokkal egyszerűbb, röviden megfogalmazott, mivel mindössze két szakasz utal a nyelv használatának szabályozására. Ezen két szakasz a – már fentiekben említett – 3.⁴⁶ és 6.⁴⁷ szakasza az olasz Alkotmánynak, amelyek hivatalos fordításban így hangzanak:

⁴⁴ Ezen rendelkezés (119.sz.) – pontosítva – kimondja a bevételek és kiadások autonómiáját.

⁴⁵ Munkaerő, árú, tőke és szolgáltatás;

J. Nagy, 2002

⁴⁶ Article 3: All citizens are invested with equal social status and are equal before the law, without distinction as to sex, race, language, religion, political opinions and personal or social conditions.

⁴⁷ Article 6: The Republic shall safeguard linguistic minorities by means of special provisions.

„Minden állampolgár egyenlő méltósággal rendelkezik, és mindenki egyenlő a törvény előtt nemtől, rassztól, nyelvtől, vallástól, politikai meggyőződéstől függetlenül. A Köztársaság feladata leküzdeni azon akadályokat és gátakat, melyek a szabadság és a polgárok egyenlőségét sértik.” (3. szakasz)

„A Köztársaság védelmezi a nyelvi kisebbségeket a megfelelő intézkedésekkel.”
(6. szakasz)

Ezen két szakasz jogi rendelkezését tartja szem előtt az Alkotmány a nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak szabályozásakor. Az alkotmány ezáltal átruházza a kisebbségek – nyelvi és egyéb – jogainak szabályozását a régiók közigazgatási intézményeire, amely a decentralizáció magas szintjének megvalósulására enged következtetni. Ebből kifolyólag kötelességünk megvizsgálni a dél-tiroli régió autonómia koncepciójának alaprendelkezéseit is, hogy tiszta képet kaphassunk a térség autonómiájának jogi szabályozásáról, megvalósulásáról.

Összegzésnként megállapíthatjuk, hogy az olasz alkotmány 3. és a 6. szakaszban fogalmazza meg egyszerűen és konkrétan az emberek – törvény előtti – egyenlőségét és a kisebbségek támogatását, és nem szab határt ezen jogi rendelkezéseknek, nem korlátozza azokat. Az Olasz Alkotmány szakaszai főleg a régiók fontosságát hangsúlyozzák, amelyek keretein belül a statútumok szabályozzák a kisebbségben élő nemzetiségek – nyelvi és kisebbségi – jogait. Ennek megfelelően a dél-tiroli Statútumot vizsgáljuk meg a következőkben.

4.3. A dél-tiroli autonómia koncepció

4.3.1. Dél-Tirol Statútuma (1972)

A dél-tiroli Statútum I. Fejezetének, azon belül az I. Tétel Általános rendelkezéseinek 1. szakasza a következőképpen fogalmazza meg a régió autonóm mivoltát:

„Trentino-Alto Adige autonóm tartomány, mely magába foglalja Trento és Bolzano központú tartományokat, amelyek jogilag politikai egységet alkotnak az Olasz Köztársaságban, amely egységes és oszthatatlan, az Alkotmányra alapozva, a Statútumnak megfelelően. A régió központja Trento városa.”

A Statútum 2. szakasza⁴⁸ a polgárok egyenlőségét hangsúlyozva kimondja:

„A polgárok egyenlősége – tekintettel a nyelvi közösségekhez való tartozásra – illetve az eltérő kulturális értékek tiszteletben tartása védelmezve és biztosítva vannak.”

A Statútum I. Fejezetének III. Tétele megfogalmazza a tartomány rendeltetéseit, melynek 8. szakaszának⁴⁹ (2) bekezdése kimondja:

„A kétnyelvűség kötelezettségének betartása Bolzano Tartományban folyamatos hatályban van.”

Példaértékűnek számít ezen (2) bekezdés, amely nem köti a nemzeti kisebbségek számarányához a nyelvhasználat jog érvényesülését, ellentétben a 30/2010-es szerb nyelvhasználati Törvénymódosítás (11) bekezdésével.

A Statútum I. Fejezetének IV. Tétel 19. szakasza megfogalmazza az oktatás nyelvét az óvodákban, az elemi oktatásban, illetve a középiskolákban egyaránt:

„Bolzano Tartományban az óvodákban, az elemi iskolákban és középiskolákban a tanítási nyelv; az olasz és a német, a diákok anyanyelvétől függően, a megfelelő anyanyelvű tanárral. Az elemi iskolákban a második és harmadik tanítási év kezdetétől anyanyelven beszélő tanárok általi második nyelv tanítása kötelező.”

⁴⁸ Trentino-AltoAdige Special Constitution (1972); Minority Protection Series, 1998: 33.

⁴⁹ Trentino-AltoAdige Special Constitution (1972)

A Ladin Községekben a ladin nyelv az oktatás nyelve; az óvodákban és az elemi iskolákban egyaránt. Az olasz és a német nyelv oktatása is párhuzamosan valósul meg.

Az olasz nyelv mellett – a 19. szakasz szerint – a német és a ladin nyelv is alkalmazandó. Ezen rendelkezés nemcsak a nyelvhasználati jogokat bővíti és fenyezi, hanem egy magas szintű – európainak megfelelő – kultúrát teremt Dél-Tirolban, ellentétben a Vajdasággal, ahol a többnyelvűség jogi szabályozásán túl érdemi és gyakorlati változás csak némely esetben mutatkozik.

A Statútum II. Fejezetének II. Tétele a tartományi szervek működését és felépítését szabályozza, amelynek 49. szakasza – jelezve az egyenlőség és a szolidaritás ekletáns példáját – a Regionális Tanács elnökének megválasztását szabályozza. A szakasz visszautalván a 27-34. szakaszokra – Regionális Tanács felépítésére, és annak elnökére⁵⁰ – így fogalmaz:

„Az első harminc hónapban a Bolzano (Dél-Tirol) Tartományi Tanács elnökének személyét a német ajkú képviselők közül választják meg, míg az alelnök személye az olasz ajkú képviselők közül kerül ki. A következő harminc hónapos időszakban az elnök személye az olasz képviselők közül, az alelnök személye pedig a német ajkú képviselők köréből kerül megválasztásra.”

Ezen szakasz nemcsak a nemzeti kisebbségek nyelvi jogait mutatja be számunkra, hanem egy teljesen más politikai kultúrát, magatartást, és magas szintű konszenzusra törekvést, valamint reciprocitást prezentál. Ezen szakasz ekletáns példája az olasz-német politikai szolidaritásnak és együttműködésnek a dél-tiroli régióban, amely Európában is példaértékű.

Ezen szakaszok és jogi szabályozások csupán rövid ízelítőjét képezték tanulmányunkban a dél-tiroli autonómia modellnek, melyet a következőkben tovább bővítünk, hiszen központi témánkat a nyelvhasználat és annak jogi szabályozásai

⁵⁰ Az elnököt 5 évre választják.

alkotják. Ennek tükrében ismertetjük a dél-tiroli Statútum XI. Fejezetében megjelenő szakaszokat, amelyek a nyelvhasználat jogi rendelkezéseit foglalják magukba.

4.3.2. Dél-tirol Statútumának nyelvjogi rendelkezései (XI. Fejezet (99.-102. szakasz))

A hivatalos nyelv meghatározását a 99. szakasz⁵¹ fekteti le, amely így fogalmaz:

„A Régióon belül, a német nyelv és az olasz nyelv egyenértékűen elfogadott. A törvényhozási iratokat illetően az olasz nyelv a hivatalos, és némely esetben ezen Statútumnak megfelelően a kétnyelvű hivatalos verzió is elfogadott.

„A német ajkú polgároknak joguk van Bolzano Tartományban⁵² saját nyelvük használatára az igazságszolgáltatási szerveknél, illetve hivatalokban, valamint a civil szolgálatoknál is tartományi szinten.

A hivatalos megbeszélések és találkozók esetében a német és az olasz nyelv is egyaránt használatos⁵³. ”

„A katonai jellegű szabályozásokban kizárólag az olasz nyelv használatos.”

A nyelvjogi rendelkezések 101. szakasza a helységnevek használatát így szabályozza:

„Bolzano Tartományban – tekintettel a német ajkú népességre – kötelező a német helységnevek használata, amennyiben a Tartományi szabályozás annak meglétét megállapította és elfogadta annak kiejtését.”

⁵¹ Trentino-AltoAdige Special Constitution (1972); Minority Protection Series, 1998: 46.

⁵² Dél-Tirol tartomány.

⁵³ Trentino-AltoAdige Special Constitution (1972), 100. szakasz;

Ezen szakasz tehát tekintettel lévén a német ajkú lakosságra, engedélyezi a német helységnevek használatát olyan formában, mint ahogy az német nyelven használatos. A 102. szakasz a ladin népcsoportra vonatkozik, amely szintén garantálja a kisebbségek nyelvhasználati és egyéb jogait:

„A Ladin népcsoportnak joga van saját kultúrájának ápolására, szórakozásra, a sajtó és egyéb rekreációs aktivitások művelésére, és tiszteletben tartandóak a helységnevek és a hagyományok, ezen népcsoportot illetően.

Az oktatási intézményekben – Trento Tartományban – ahol a ladin nyelv használatos, a ladin nyelv oktatása és kultúrájuk ápolásának garantálása biztosított.”

Összességét tekintve; a két statútum mint eredményeikben, mint fejlődési pályájukban, mint pedig szerepükben eltérnek egymástól. Igaz, azonos célt szeretnének szolgálni, de jogösszehasonlításunk tárgyát nem hiába képezi e két statútum. Az eredmények szempontjából a vajdasági Statútum igyekszik jogilag megteremteni a különböző nyelvek használatának legitimitását, de annak pozitív eredménye csak akkor következik be, ha társadalmi szinten elfogadottá válik a többnyelvűség, a szolidaritás és a konszenzusra való törekvés. Ebből a szempontból a dél-tiroli Statútum hitelesebb, ismervén a térség kultúráját, magatartási mintáját és európai szellemiségét.

Fejlődési pályájukat tekintve; két ellentétes történelmi fejlődési folyamatra enged következtetni azon tény, miszerint a Vajdaság – a jugoszláv 1963-as és 1974-es alkotmány értelmében – az 1970-es években magas fokú területi autonómiával rendelkező tartományt – mint egy szövetségi tagállami szintet – képviselt az akkori Jugoszláviában. Ezzel szemben Dél-Tirol Statútumát 1972-ben alkották meg, amelynek tényleges gyakorlati megvalósulására húsz évet kellett várni⁵⁴. Ma, ez a helyzet fordított jelenséggént tükröződik.

⁵⁴ Hozzá kell tenni, hogy nemcsak békés útat kellett bejárnia a dél-tiroli németeknek. A 60-as években robbantások, és kíméletlen összetűzések árán érték el céljaikat.

Ami pedig a statútumok szerepét illeti; amíg a dél-tiroli Statútum területi autonómiát biztosít az olasz Alkotmány mellérendelt szerepével, addig a vajdasági Statútum – a „kiskorúsítás” áldozata – alárendelt szerepet kap a szerb Alkotmánnyal szemben. Megjegyzendő, hogy a vajdasági Statútum sok esetben érettebbnek, konszolidáltabbnak, európaiabbnak és liberálisabbnak bizonyul a Szerb Köztársaság Alkotmányával szemben, ami az európai eszmék és a modern civilizációs emberi és kisebbségi jogok biztosítását illeti.

Ami pedig az alkotmányokat illeti; összegzésként megállapíthatjuk, hogy a hatályban lévő Szerb Köztársaság alkotmánya dícsérendő jogszabályi kereteket biztosít a Szerb Köztársaság területén élő kisebbségek számára,⁵⁵ mind a nyelvhasználati jogokat, mind pedig az emberi jogokat illetően.⁵⁶ Ennek ellenére a szóban forgó Alkotmány 20. szakasza korlátozásokat ír elő, amellyel „semlegesíti” előző cikkelyeinek értelmét és funkcióját. Szakaszainak gyakorlatba ültetése megkérdőjelezhető, illetve joglogikailag egy centralizált jogrendszert teremt, amely figyelmén kívül hadja az európai eszméket.

⁵⁵ A kisebbségi nyelvhasználati jogok szabályozásáról (30/2010 tv.) szóló törvény.

⁵⁶ Szerb Köztársaság Alkotmányának 18. és 19. szakasza.

5. A nemzeti és a nemzetközi szabályozás összevetése

Tanulmányom fontos részét képezi a soron következő elemzés, amelynek lényege, hogy a nemzeti szabályok – szerb és olasz rendelkezéseket – érvényét, hitelességét, hatását és tartalmát hasonlítjuk össze a nemzetközi közösség által megalkotott nemzetközi szabályozásokkal. Ennek érdekében alapul vesszük a szerb, valamint az olasz alkotmány rendelkezéseit, illetve a kisebbségekre vonatkozó szabályozásokat. Mivel a fentiekben már foglalkoztunk a szerb-olasz szabályozások közötti eltérésekről, a továbbiakban nem kívánok érdemi hozzászólást fűzni a két szabályozás összehasonlítását illetően; kizárólag a nemzetközi rendelkezéseket szeretném szemügyre venni a nemzeti szabályozások tükrében.

5.1 A hivatalos nyelv szabályrendszere és a nemzetközi szabályozás

A Szerb Alkotmány 10. szakasza, valamint a 30/2010. nyelvhasználati törvénymódosítás (1) bekezdése is kimondja, hogy a Szerb Köztársaság hivatalos nyelve a szerb, a hivatalos írásmódja a cirill betű. Egyéb nyelvek és írások hivatalos használatát az Alkotmánnyal összhangban a törvény szabályozza; vagyis a szerb nyelv mellett a nemzeti kisebbségek nyelve és írása a biztosított a törvénnyel összhangban⁵⁷.

A Törvény (1) bekezdése eleget tesz az ENSZ Közgyűlés által megalkotott *Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól Szóló Nyilatkozatnak*, amelynek 1. cikkelyének (1) bekezdése kifejezi, hogy az államok saját területükön védik és biztosítják a nemzeti és etnikai kisebbségek létezését, vallási, kulturális és **nyelvi identitását**. Ugyanúgy kielégíti az Európa Tanács által megfogalmazott *1201. számú Ajánlás* 3. Fejezetének 7. cikkelyének (1) bekezdésének rendelkezését, miszerint garanciát kell biztosítani a kisebbségek számára saját anyanyelvük használatára, mind a magánéletben, mind pedig a nyilvánosság előtt, szóban és írásban egyaránt. A *Regionális vagy Kisebbségi Európai Nyelvek Karta* I. Részének 2. cikkelye, azon belül is az (1/a) bekezdés előírja a regionális vagy kisebbségi nyelveknek, mint kulturális gazdagság kifejezésének az elismerését. Az (1/f) bekezdés a regionális és kisebbségi nyelvek oktatását és tanulását, valamint annak megfelelő formáinak és

⁵⁷ Nyelvhasználati törvénymódosítás (1) bekezdése

eszközeinek biztosítását írja elő, amelyeknek megfelel a Törvény (30/2010) szabályozása. Ha az első többoldalú kötelező erejű egyezményt vesszük alapul, pontosabban a *Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről*, s annak 5. cikk (1) bekezdését, akkor a nemzeti kisebbségek kultúrájának, nyelvi és vallási identitásának, hagyományainak és kulturális örökségük megőrzéséhez szükséges feltételek biztosítását írják elő, amelyet szintén kielégít a szóban forgó Törvény, viszont a feltételrendszert egyedül ezen utóbbi cikkelyek említik. A Törvény (30/2010. tv.) (11) bekezdése pedig a következő feltételrendszert támasztja az egyéb nyelvek hivatalos használatának engedélyezésére:

„Azon önkormányzati területeken, ahol tradicionálisan és állandó jelleggel élnek kisebbségben nemzetiségek, az általuk használt nyelv és írás is egyenértékű hivatalos nyelvnek számít. Az adott helyi önkormányzat kötelezően hivatalossá kell, hogy nyilvánítsa az adott nemzeti kisebbségekben élők nyelvét és írásmódját, ha az adott területen a kisebbségben élők számaránya az össz lakossághoz viszonyítva eléri a 15%-ot.”

A nemzetiségi kisebbséghez tartozók, akiknek lakosságának aránya országos szinten eléri a 2%-ot, lehetőségük van saját nyelvükön a Szerb Köztársasághoz kérdéssel, kéréssel fordulni, válaszlevélben pedig saját nyelvükön tájékozódni, amit a Szerb Köztársaság szervei garantálnak.”

A Törvény – amely egyébként tiszteletben tartja a kisebbségek nyelvi jogait – olyan feltételrendszert szab a kisebbségi nyelvhasználatra, amely megköveteli **az adott területen élő kisebbségek 15%-os számarányát az össz lakossághoz viszonyítva**, valamint a **lakosság országos szintjén való 2%-os számarány teljesülését**, amelyek előbb-utóbb ellehetetlenítik a kisebbségben élők jogainak gyakorlását. Ha figyelembe vesszük a nemzeti kisebbségek fogyását, a folyamatos betelepítéseket, valamint az ezekből következő folyamatokat – emigráció növekedése, oktatási rendszer csorbítása, asszimiláció – akkor következésképpen megállapíthatjuk, hogy a vajdasági kisebbségek számára támasztott feltételrendszer hosszú távon nem megfelelő, irracionális, illetve a

kisebbségek számára az asszimiláció veszélyét hordozza. Igaz, hogy ezen feltételrendszer a jelen pillanatban eleget tesz a nemzetközi közösség által megalkotott szabályrendszereknek a pozitív diszkrimináció megteremtésével, de hosszú távon nem lesz elegendő ezen feltételrendszer fenntartásához, a kisebbségi nyelvi jogok garantálásához.

Ezzel szemben az olasz rendelkezések közül kiemelném az Alkotmány 6. szakaszát, amely kimondja, hogy a Köztársaság védelmezi a nyelvi kisebbségeket a megfelelő intézkedésekkel. A megfelelő intézkedések alatt értem a Trentino-Alto Adige (Dél-Tirol) Statútumának I. Fejezetében megfogalmazott I. Tétel 2. szakaszát, amely kimondja:

„A polgárok egyenlősége – tekintettel a nyelvi közösségekhez való tartozásra – illetve az eltérő kulturális értékek tiszteletben tartása védelmezve és biztosítva vannak.”

Az I. Fejezet III. Tételének 8. szakasz (2) bekezdése a kétnyelvűség kötelezettségének folyamatos betartására utal Bolzano Tartományban:

„A kétnyelvűség kötelezettségének betartása Bolzano Tartományban folyamatos hatályban van.”

Az olasz alkotmányos, illetve a Statútum által megfogalmazott szabályozás nem szab százalékos feltételrendszert, elkerülve a feltételrendszer hosszú távon való teljesíthetetlenségét. Egyszerűen eleget tesz a Keretegyezmény, a Nyelvi Karta, és az 1201. számú Ajánlás rendelkezéseinek. Sőt, ha a dél-tiroli Statútum nyelvjogi rendelkezéseit vesszük figyelembe – 99. szakasz – akkor megállapíthatjuk, hogy:

„A Régió belül a német nyelv és az olasz nyelv egyenértékűen elfogadott. A törvényhozási iratokat illetően az olasz nyelv a hivatalos, és némely esetben a kétnyelvű hivatalos verzió is elfogadott.”

Tehát, semmilyen feltételhez nem köti a nemzeti kisebbségek nyelvének használatát az olasz Alkotmány, ugyanúgy a Statútum sem, ellentétben a szerb szabályozással.

A vajdasági Statútum szintén feltételrendszer mentes, mivel a 7. szakasza kimondja:

*„A **többsnyelvűség, a multikulturalizmus és a többvallásosság a Vajdaság AT számára** kiemelt jelentőségű általános érték. Valamennyi tartományi szerv és szervezet kötelessége, hogy jogainak és kötelességeinek keretében ösztönözze és **elősegítse a többsnyelvűségnek és Vajdaság AT-ban hagyományosan élő nemzeti közösségek kulturális hagyatékának megőrzését és fejlesztését**, valamint, hogy külön intézkedésekkel és tevékenységekkel **támogassa Vajdaság AT különböző nyelveinek, kultúráinak és vallásainak kölcsönös tiszteletben tartását és megismerését.**”*

A Statútum 7. szakaszán kívül a 26. szakasz fogalmazza meg a nyelvi jogok érvényesítésének jogi kereteit a Tartomány szerveiben és szervezeteiben:

„Vajdaság AT szerveiben és szervezeteiben a szerb nyelv és a cirill írásmód, a magyar, a szlovák, a horvát, a román, és a ruszin nyelv és írás van hivatalos használatban, a törvénnyel és a tartományi képviselőházi rendelettel összhangban.”

A Statútum ezen szakaszokkal eleget tesz a nemzetközi szabályozásnak, tiszteletben tartva a nyelvi jogokat, és a multietnikus Vajdaság koncepciót. Következésképpen megállapíthatjuk, hogy mindkét szabályozás eleget tesz a követelményeknek, mivel lehetőséget biztosítanak a nemzeti kisebbségek nyelvének használatára és megőrzésére, viszont a feltételrendszer⁵⁸ – a megfelelés ellenére – nem elégítheti ki hosszú távon a kisebbségben élők igényeit. Ebben az esetben is érzékelődik az államok saját szuverenitásának fölénye, mivel a nemzetközi szabályozás részleteket nem szabályozva, csupán általános értékeket, elveket – puha jogként – rögzít.

⁵⁸ Szerb Alkotmány által támasztott feltételrendszerre gondolunk.

5.2 Korlátozás vagy védelem?

A Szerb Köztársaság Alkotmányának 14. szakasza szerint a Szerb Köztársaság védelmezi a nemzeti kisebbségeket. Szavatolja a nemzeti kisebbségek védelmét, azok teljes egyenjogúságát a nemzeti azonosság megőrzésének érdekében. Továbbá az Alkotmány II. Rész 18. szakasza kimondja:

„Az Alkotmányban szavatolt emberi- és kisebbségi jogokat közvetlenül alkalmazzák. Az Alkotmány szavatolja a meghozott nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályaival garantált, nemzetközi egyezményekkel és a törvényekkel megerősített emberi- és kisebbségi jogokat. Törvényben előírható ezeknek a jogoknak a megvalósítási módja, de csak akkor, ha ezt az Alkotmány kimondottan előírja, vagy, ha ez természeténél fogva egy adott jog érvényesítésének feltétele, a szavatolt jog lényegének megsértése nélkül.”

Tehát, megerősítést nyer az Alkotmány 14. szakasza a 18. szakasz megfogalmazásával, amely kiemeli a nemzetközi egyezmények és a nemzetközi jog általános szabályainak fontosságát. Mindezen szakaszok eleget tesznek a – a fentiekben már említett – *Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól Szóló Nyilatkozat* 1. cikkének⁵⁹. Azonban, a Nyilatkozat 1. cikkének (2) bekezdése kimondja, hogy az államok a törvényhozásban is tiszteletben kell, hogy tartsák a kisebbségek jogait, azokat **korlátozások és akadályoztatások nélkül** kell meghozni, annak érdekében, hogy a célok megvalósításra kerüljenek. A szerb alkotmány 20. szakasza viszont így fogalmaz:

*„Amennyiben azt az Alkotmány megengedi, az Alkotmányban szavatolt emberi- és kisebbségi jogok törvényben **korlátozhatók**, de csak az Alkotmányban is megengedett célból, és olyan mértékben, amely a demokratikus társadalomban a korlátozás alkotmányos céljának eléréséhez szükséges, a szavatolt jog lényegének megsértése nélkül.”*

⁵⁹ Az államok saját területükön védik és biztosítják a nemzeti és etnikai kisebbségek létezését, vallási, kulturális és **nyelvi identitását**.

Ezen 20. szakasz nem felel meg a Nyilatkozat 1. cikkének (2) bekezdésének, függetlenül attól, hogy a korábban említett alkotmányos szakaszok védik a nemzeti kisebbségeket, illetve azon jogok lényegének megsértése nélkül – 20. szakasz – viszik végbe a korlátozásokat. A nemzetközi szabályrendszer nem tartalmaz korlátozásokat az alkotmányban előírt nemzeti célok megvalósítása érdekében. Ha a nemzeti és alkotmányos célokat tartjuk szem előtt, akkor a Nyilatkozat 5. cikkének (1) bekezdése a következőféleképpen fogalmaz:

„A nemzeti célkitűzéseket és programokat a kisebbséghez tartozó személyek jogos érdekeinek kellő figyelembevételével kell megtervezni és végrehajtani.”

Tehát, létezhet – a nemzetközi szabályozás szerint – egy olyan konszenzusos megoldás, melynek lényege, hogy a nemzeti és az alkotmányos célok megvalósítását a kisebbségek érdekeinek figyelembevételével hajtják végre, bármiféle korlátozás nélkül. Ez lehetővé tenné, hogy a szavatolt jog megsértésének ténye, vagy annak eshetősége teljes mértékben ki legyen zárva az alkotmányos cél teljesítése esetén. Ellenkező esetben, milyen garancia állhat fenn annak érdekében, hogy a kisebbségeket érintő esetleges jogsértés – az alkotmányos cél megvalósítása közben – tanubizonytságot nyer, és annak kontrollmechanizmusa valós adatokat nyújthat a jogsértés mértékéről, valamint annak jóvátétele a megfelelőképp kárpótolja a jogsértetteket.

A *Regionális vagy Kisebbségi Európai Nyelvek Karta* II. Részének 7. cikk (2) bekezdése kifejezi az indokolatlan megkülönböztetés, kizárás, megszorítás tilalmát, amely valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet érinti, s célja a nyelv megőrzésének és fejlesztésének megakadályozása. Az Alkotmány 20. szakasza által előírt alkotmányos cél érdekében történő korlátozás a megszorítást, megkülönböztetést, esetleg a kizárást is jelentheti a kisebbségekkel szemben.

A 20. szakasz ellentmond továbbá a Keretegyezmény II. Fejezet 10. cikkelyének (1) bekezdésének, amely rendelkezik a Felek azon kötelezettségéről, amellyel biztosítják a nemzeti kisebbségek nyelvének szabad és beavatkozás nélküli használatát. Tény, ami

tény; jelen esetben a korlátozás alatt – 20. szakasz – a kisebbségek jogainak korlátozását értjük, de a kisebbségi jogok egyik alapkövének számító nyelvhasználati jogok korlátozása, vagy az abba való beavatkozása is kisebbségi jogot sért.

Az olasz rendelkezések közül ismét említésre méltónak tartom az Alkotmány 6. szakaszát⁶⁰, amely a nemzeti kisebbségek védelmére helyezi a hangsúlyt, és nem ír elő semmilyen korlátozást az alkotmányos célnak megfelelően. Ezáltal az olasz alkotmány összhangban áll a nemzetközi szabályozásokkal, amelyeket a fentiekben már említettem.

5.3 Törvény előtti egyenlőség és a megkülönböztetés tilalma

Az ENSZ által kidolgozott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 2. cikkelye említést tesz a megkülönböztetés tilalmáról, amely helyes fordításban így szól:

„Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra.”

Ennek tekintetében a szerb alkotmány 49. szakasza kimondja, hogy minden faji, nemzeti, és vallási egyenlőtlenség, gyűlölet, és türelmetlenség tilos és büntetendő. Talán az Alkotmány 76. szakasz világít rá jobban a diszkrimináció tilalmára, illetve az egyenlőség követelményére:

„Szavatolt a nemzeti kisebbségek törvény előtti egyenlőtlensége. Tilos a nemzeti kisebbségekhez tartozás alapján való hátrányos megkülönböztetés”

Az ENSZ 47/135. számú határozatának (1992) – Nyilatkozat – 2. cikk (1) bekezdése a kisebbségek szabad és megkülönböztetés nélküli vallásgyakorlását, a kultúra ápolását, és saját anyanyelvük használatát írja elő. A 4. cikk (1) bekezdése a törvény előtti egyenlőtlenséget szavatolja a kisebbségek számára, melyet az államok saját

⁶⁰ Az Olasz Köztársaság védelmezi a nyelvi kisebbségeket a megfelelő intézkedésekkel.

intézkedéseikkel biztosítanak. A szerb alkotmányos rendelkezések eleget tesznek a nemzetközi szabályrendszernek, viszont a kérdés az, hogy a gyakorlatban hogyan valósulnak meg, és hogyan érvényesülnek a megkülönböztetést tiltó alkotmányos rendelkezések.

Az olasz szabályozást tekintve elmondható, hogy az Alkotmány 3. szakasza biztosítja az állampolgárokat, hogy azok egyenlő méltósággal rendelkeznek, valamint minden állampolgár egyenlő a törvény előtt nemtől, rassztól, nyelvtől, vallástól, politikai meggyőződéstől függetlenül. Ezen szakasz megfogalmazza, hogy a Köztársaság feladata leküzdeni azon akadályokat és gátakat, melyek a szabadság és a polgárok egyenlőségét sértik. Megállapítható, hogy mind a szerb, mind pedig az olasz szabályozás eleget tesznek a nemzetközi szabályozásoknak, viszont azok gyakorlati megvalósítása egy másik tanulmány témáját képezhetné.

Fontosnak tartom még megemlíteni ezen témakörön belül a Statútumok jelentőségét a két területet illetően. A vajdasági Statútum 6. szakasza példaértékű rendelkezést jelent Európa számára, mivel kimondja:

„Vajdaság Autonóm Tartományban a szerbek, magyarok, szlovákok, horvátok, montenegróiak, románok, romák, bunyevácok, ruszinok és macedónok, valamint a tartományban élő többi számbelileg kisebb nemzeti közösségek, jogaik érvényesítésében egyenrangúak. ”

A vajdasági Statútum 20. szakasza a hátrányos megkülönböztetés tilalmát a következőképp taglalja:

„Tilos valamennyi, bármilyen alapon történő, de különösen faji, nemi, nemzeti hovatartozás, társadalmi származás, születési hely, vallásgyakorlás, politikai vagy más meggyőződés, vagyoni helyzet, kultúra, nyelvi, életkor, szellemi vagy testi fogyatékoság szerinti közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés.”

Megállapítható, hogy a vajdasági Statútum eleget tesz az ENSZ által deklarált egyezmény szakaszainak – ami a megkülönböztetés tilalmát illeti, valamint igyekszik eleget tenni a nemzetközi szabályok rendelkezéseinek.

5.4 Asszimiláció, oktatás, közigazgatási rendelkezések nemzetközi megközelítése

A kisebbségekre az egyik legnagyobb veszélyt jelentő folyamat az asszimiláció, amelyet a nemzetközi szabályrendszer is igyekezett meggátolni. Az *1201. számú Ajánlás 2. Fejezet 3. cikke* megállapítja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személynek jogában áll teljes szabadsággal kinyilvánítani, megőrizni és fejleszteni vallási, etnikai, nyelvi és kulturális önazonosságát, és akarata ellenére nem vethető alá semmilyen asszimilációs kísérletnek. Ennek megfelelően a szerb alkotmány is hasonlóképp tiltja a beolvasztás – asszimiláció – folyamatát:

„Tilos a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek beolvasztása. A beolvasztásukra irányuló cselekménytől való védelmet a törvény biztosítja. Azokon a területeken, ahol hagyományosan, jelentős számban élnek nemzeti kisebbséghez tartozó személyek, tilos a lakosság nemzeti összetételének mesterséges megváltoztatása.”

A szerb szabályozás az asszimiláció tiltása terén megegyezik az 1201. számú Ajánlás rendelkezésével. Ha a kisebbségek fennmaradására és továbbfejlődésére gondolunk, égető problémát jelent az oktatás kérdésének megoldása, valamint a saját anyanyelven való oktatás megvalósítása. Az ENSZ 47/135. számú határozat 4. cikk (3) bekezdése rendelkezik az államok azon intézkedéseiről, melyek garantálják a kisebbségek számára saját anyanyelvükön való oktatás alternatíváját. A (4) bekezdés a kisebbségek történelmének, hagyományainak, nyelvének és kultúrájának megismerésére ír elő állami kötelezettségvállalást. Ugyanúgy, az 1201. számú Ajánlás 8. cikk (1) bekezdése szavatolja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek azon jogát, hogy tanulhassák saját anyanyelvüket, valamint, hogy anyanyelven való oktatásban részesüljenek. A Nyelvi Karta III. Részének 8. cikkelye előírja az adott nemzeti

kisebbség az adott területen való anyanyelvhasználatának lehetőségét az oktatásügyben, amely magába foglalja az elemi iskolák és a középiskolák tanrendjébe való kisebbségi nyelv beiktatását, mint tantárgyat. A Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről egyezmény 14. cikk (1) bekezdése szavatolja a Felek azon kötelezettségét, amely szerint biztosítani kell a kisebbségi nyelv oktatását a nemzeti kisebbségek számára. A (2) bekezdés biztosítja a nemzeti kisebbségek számára a saját nyelven való oktatásban való részvételt. A szerb Alkotmány 75. szakaszának részlete kimondja:

„... A kollektív jogok révén a nemzeti kisebbségek képviselőik által részt vesznek a döntéshozatalban, illetve maguk döntenek saját kultúrájukkal, oktatásukkal, tájékoztatásukkal, nyelvük és írásuk hivatalos használatával kapcsolatos kérdésekről a törvénnyel összhangban.”

Láthatjuk, hogy a szerb alkotmányos rendelkezés engedélyezi a nemzeti kisebbségek számára az oktatás, kultúra, hivatalos írás és tájékoztatás vonatkozásában való döntéshozatalt, nem beszélve a döntéshozatalról a képviselők által. A 75. szakasz ugyanakkor iránymutató jellegű, hiszen a törvénnyel összhangban valósíthatók meg a fentiekben leírt jogosultságok. Ami dicséretre méltó, az az Alkotmány 81. szakaszának rendelkezése, miszerint:

„Az oktatás, kultúra és tájékoztatás terén a Szerb Köztársaság serkenti a kultúrák közötti párbeszéd szellemét, a kölcsönös megbecsülés, megértés és az együttműködés jegyében.”

Mind ezen oktatásra és kultúrára vonatkozó rendelkezések megfelelnek a Nyelvi Karta, az 1201. számú Ajánlás, illetve a Keretegyezmény által támasztott követelményekkel.

A közigazgatásban való saját nyelvhasználat szintén fontos nézőpontot jelent a kisebbségek jogi helyzetét illetően. Az 1201. számú Ajánlás 3. Fejezet 7. cikk (3) bekezdése biztosítja a nemzeti kisebbségek saját anyanyelvük használatát a közigazgatási szervekben, valamint a bírósági és joghatósági eljárások során, amennyiben a nemzeti kisebbségek számaránya meghatározó az adott térségben. A (4) bekezdés biztosítja a

helységnevek, cégtáblák, feliratok és tájékoztatások feltüntetését a nemzeti kisebbség nyelvén, abban az esetben, ha meghatározó a nemzeti kisebbségek számaránya. A Nyelvi Karta III. Részének 10. cikkelye ír elő kisebbségi vagy regionális nyelvhasználatot a közigazgatási szervekben, amennyiben a saját nyelven való kommunikáció megkönnyíti a közigazgatásban dolgozók munkáját. A Keretegyezmény 11. cikkelyének (3) bekezdése jogalapot teremt a nemzeti kisebbségek számára a hagyományos utcanévek és földrajzi elnevezések kisebbségi nyelven való feltüntetésére, az állam jogrendszerével összhangban. Az ezt megelőző (2) bekezdés ugyanezen jogalapt teremt, viszont a cégtáblák, tájékoztatók és információk közlésének céljából.

A szerb Törvénymódosítás (30/2010. tv.) (6) bekezdése biztosítja mindenki számára a szervek és szervezetek előtti – közigazgatás – jogok szerzését, és saját nyelven való ismeretszerzést bizonyos kérdésekben. A (7) bekezdés lehetőséget biztosít a hivatalos szövegek kisebbségi nyelven való feltüntetésére, saját írásmód alkalmazására, melynek feltétele a szerbvel azonos betűméret alkalmazása, és csakis a szerb nyelvet követően. Ugyanezen törvény (19) bekezdése lehetővé teszi a helységnevek kisebbségi nyelven való feltüntetését is, ahol a nemzetiségek számaránya eléri a 15%-ot; ennek megfelelően a helységnevek, utcák és terek neveinek feltüntetését, közlekedési jelek, felhívások és szervezetek neveit az adott területen élő nemzeti kisebbségek nyelvén. Így a szerb mellett kisebbségi nyelven is feltüntethető az adott szerb nyelven feltüntetett felirat.

A már említett dél-tiroli Statútum 99. szakasza engedélyezi az olasz nyelv mellett a német nyelv használatát az igazságszolgáltatásban, a hivatalokban, a közigazgatásban, valamint a civil szolgálatoknál. A hivatalos megbeszélések olasz és német nyelven is végbemehetnek. A Statútum 101. szakasza kimondja, hogy:

„Bolzano Tartományban – tekintettel a német ajkú népességre – kötelező a német helységnevek használata, amennyiben a Tartományi szabályozás annak meglétét megállapította és elfogadta annak kiejtését.”

Láthatjuk, hogy sem az olasz alkotmány, sem a dél-tiroli Statútum nem köti százalékarányhoz a fentebb említett kisebbségi és nyelvi jogok biztosítását. Fejlett,

kulturális értékekre engednek következtetni az olasz szabályozások. Mindenesetre elmondható, hogy mind a szerb, mind az olasz szabályok megfelelnek a nemzetközi követelményeknek, már ha azok egyáltalán követelményeknek számítanak.

Az igazságszolgáltatás területén is fontosak a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása. Már a fentiekben említésre került a törvény előtti egyenlőség szabályozása, illetve megkülönböztetés tilalmának szabályi áttekintése. Jelen esetben a nyelvhasználatra szeretnénk koncentrálni, valamint a saját nyelvhasználat biztosítása a család- és utónevek esetén relevánsnak bizonyulhatnak.

Az 1201. számú Ajánlás 3. Fejezetének 7. cikk (2) bekezdése biztosítja a nemzetiségekhez tartozó személyeket saját család- és utónevük anyanyelven való használatához, a hivatalos szervek előtt is. A Nyelvi Karta III. Részének 9. cikkelye biztosít kisebbségi nyelvhasználatot az igazságszolgáltatás területén, amennyiben az adott területen a lakosságösszetétel megkívánja azt. A Keretegyezmény II. Fejezet 10. cikkelyének (3) bekezdése biztosítja a nemzetiségekhez tartozó személyek azon jogát, miszerint saját anyanyelven vagy tolmács segítségével védekezhessen – díjmentesen – a bírósági eljárás folyamán. A 11. cikkely (1) bekezdése pedig jogalapot biztosít a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára saját család- és utónevük kisebbségi nyelven való hivatalos használatra.

A szerb nyelvhasználati törvénymódosítás (18/a) bekezdése biztosítja a nemzetiségekhez tartozó személy azon jogát, mely szerint joguk van saját nevük, és gyermekeik nevének használatára a hivatalos szervezetben, nyilvántartásokban, valamint a személyes adatok feltüntetésénél, saját kisebbségi nyelv helyesírási szabályainak és írásmódjának megfelelően. Az igazságszolgáltatás területén a Törvény (17) bekezdése a következőképp szabályoz:

„Az ügyfelek, tanúk, vádlottak és más személyek – akik részt vesznek az eljárásban – kijelentéseinek lefordítására kötelesek azon szervek, amelyekben a hivatalos nyelvhasználat a szerb nyelv. Az eljárás tolmács segítségével bonyolódik le, amelynek költségeit az adott szerv köteles állni.”

Megállapíthatjuk, hogy a saját család- és utónév használatának szabályozása, illetve az igazságügyi eljárások folyamán alkalmazandó nyelvi – szerb – szabályozás megfelel a nemzetközi elvárásoknak. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy ezen nemzetközi szabályok kötőerővel nem feltétlenül bírnak, másrészt az államok nem tartják be ezen nemzetközi egyezményeket, mivel saját érdekük azt nem kívánja meg. Hiába a jól megszerkesztett nemzeti jogszabályok sora, ha azok érvénye nem valósul meg a gyakorlatban. Ennek tudatában igyekszek eleget tenni tanulmányom konklúziólevonásra élezett követelményének, amelyet a következő pár sorban vetek papírra.

6. Következtetések és zárszó

A fentiekben közzétett cikkelyek összessége arra enged következtetni, hogy Szerbia alkotmánya a nemzetállamiság kimondása⁶¹ mellett foglal állást, illetve a teljes centralizáció érvényesülése szemmel látható Szerbia esetében, amely elfogadhatatlan a kisebbségi és nyelvi jogokat illetően. Tekintettel Szerbia uniós csatlakozási szándékára; a következtetések valóságnak bizonyulnak, annak ellenére, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozási – koppenhágai – kritériumok közé sorolták a kisebbségi jogok tiszteletben tartását⁶². A szerb alkotmány dicséretre méltó alkotmányos kereteket teremt a nyelvi és kisebbségi jogokat illetően, de ugyanakkor saját magának ellentmondva *semlegesíti* és egyben *korlátozza* a kisebbségre vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket, maga alá rendelve a vajdasági Statútumot is. Mindezek mellett *feltételrendszer*t szabnak a kisebbségi nyelvhasználati törvény cikkelyei, amelyek előtt-utóbb nem fognak teret engedni a kisebbségi jogok gyakorlása és érvényesítése szempontjából. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az alkotmányos cikkelyek, a törvények által megfogalmazott szakaszok csupán papírlap kitöltését szolgálják mindaddig, amíg a valós életben nem valósul meg Szerbiában a multikultúralizmus és a többnyelvűség eszméje, illetve a diszkrimináció tilalma. A jelenlegi politikai helyzet – a 2012-es választások miatt – képlékenynek tűnik a hatalmi struktúra kialakulásáig, ezért jelenlegi következtetéseket nem kívánok levonni a fentiekben már említett követelmények teljesítési folyamatáról. Viszont a múltat illetően be kell látni, hogy a szerb nacionalista mozgalmak az 1990-es években nemcsak egy országot szakítottak szét, hanem megnyírbálták az ország lakosságának és etnikumai közötti bizalmat, a multikultúralizmusban vetett hitet, és azt az erőt, amely képes volt elfogadni más etnikumok nyelvét, kultúráját, és hagyományait anélkül, hogy atrocitásokra került volna sor. Ez különösen igaz ma a Vajdaságra. Az olaszországi alkotmány – ezzel szemben – példaértékű lehet a probléma megoldására, amely *decentralizációt* ír elő, és a *régiókra helyezi a hangsúlyt*. Tisztán és egyértelműen biztosítja a megfelelő hatásköröket a régióknak a kérdést illetően, s

⁶¹ Szarka, 2003.

⁶² A Badinter bizottság 1991-ben elismerési feltételnek tekintette a kisebbségi jogok elismerését.

ezáltal nem bizonyult hiábavalónak az 1972-es dél-tiroli Statútum, ellentétben a vajdasági Statútummal, amely elméletileg előrelépést jelent kulturális – személyi – autonómiájával, gyakorlatilag viszont gazdasági és területi autonómia nélkül láthatatlan a szóban forgó statútum rendelkezéseinek hatása.⁶³ Az olasz alkotmány nem szab feltételrendszert, és a korlátozás alkotmányos formája sem. Ennek köszönhetően a dél-tiroli autonómiakonceptió ekletáns példát jelent ma Európának. Igaz, ha a történelmi múltat vesszük alapul, ez nem mindig volt így. Az autonómiakonceptió, a népek kibékülése, illetve a multikultúralizmus kialakulása, és a többnyelvűség elfogadottsága hosszú évtizedek eredménye, amelyeket erőszakos politikai attitűddel nem lehet véghezvinni. Ugyanakkor, egy halvány politikai nyomás, a „mindenki igényét kielégítő” politika lehetne a megoldás, amelyet viszont hátráltatnak a háttérben meghúzódó érdekek.

Summa summarum, a kisebbségi és nyelvi jogok érvényesüléséhez rengeteg elem szükségeltetik, amelyek egyszerre kellene, hogy érvényesüljenek. Ide sorolhatnám: *a politikai akaratot, a partnerséget, a szolidaritást, a toleranciát, a vernakularizmust*⁶⁴, *a pluralizmust* és a *regionalizmust, valamint egy többnyelvű oktatási rendszer felállítását*. Az elmondottakon kívül – véleményem szerint – a nemzetközi egyezmények cikkelyeit és szakaszait „kemény jogként”, kötéserővel bíró jogi aktusokként volna szükséges értelmezni. Sajnos, ezen óhaj megvalósulására nem látni reális esélyt, mivel az államok vezetőinek érdeke nem kívánja meg a fentiekben említett nemzetközi dokumentumok teljesítését.

Ha Szerbia – jogrendszerét átalakítva – decentralizációt hajtana végre, a szubszidiaritás elvének megfelelően, lehetőséget adva ezzel a kisebbségek önrendelkezési jogának kibontakozására, az autonómia érvényesítésére, akkor az ország homogenizáltsága, központosítottsága és zártsága feloldódna, és régiókban gondolkodva,

⁶³ Megjegyzésként fontosnak tartom megemlíteni, hogy az 1963-as új szövetségi alkotmány, és az 1974-es jugoszláv és szerb alkotmány garantálta a nemzetiségek egyenjogúságát, valamint társadalmi-gazdasági-politikai öngazgatást, teljeskörű autonómiát biztosítva a multietnikus Vajdaság számára, csökkentve a központi szerb hatalom befolyását, mint tagköztársasági szintre emelvén ezáltal. Igaz, már akkor jelentkeztek a magyar kisebbségi törekvésekkel szembeni fellépések (magyar oktatás csorbitása, szervezetek elszorvasztása, magyar kezdeményezések háttérbe szorítása.) Győri Szabó, 2006: 321.

⁶⁴ A nyelv és nyelvváltozatok értékeire helyezi a hangsúlyt, elősegítve ezzel az adott nyelvi közösség fennmaradását. Nádor, 2010

az emberi és kisebbségi jogokat biztosítva tudna teljes értékű tagja lenni nemcsak az Európai Uniónak, hanem egyáltalán Európának. A jövőt illetően; csak remélni tudjuk, hogy a kisebbségi és nyelvi jogok tiszteletben tartása nem a politikai manőverek függvénye lesz, hanem a valós nemzetközi jog égisze alatt talál meghallgatásra és betartásra, túlszárnyalva az elméleti téziseket, a gyakorlatban is hatást gyakorolva.

Tanulmányomat egy említésre méltó, a mai döntéshozók számára tanulságos üzenetet hordozó tanáccsal zárnám, amit Szent István királyunk saját fiához, Imre herceghez intézett, miszerint:

„Az egynyelvű és egyszokású ország erőtlén és romlandó.”⁶⁵

Majd ezer év eltelté volt szükséges ahhoz, hogy a nemzetközi közösség felfigyeljen e mondatra, és megalkossa azon nemzetközi dokumentumokat, amelyek több-kevesebb sikerrel védik a kisebbségi és nyelvhasználati jogokat Európában, és a világon egyaránt.

⁶⁵ Latinul: „*Unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est.*”

7. Irodalomjegyzék

- ALCOCK, Antony 2001. The South Tyrol Autonomy = University of Ulster, Northern Ireland, County Londonberry
- ANDRÁSSY György és VOGL Márk 2010. *Az emberi jogok és nyelvek*, Studia Iuridica, Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs
- BALÁZS Katalin és ÓDOR Bálint 2006. A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok nemzetközi forrásai = *Országgyűlés Hivatala*, Budapest
- BEREGSZÁSZI Anikó, CSERNICSKÓ István és OROSZ Ildikó 2001. *Nyelv, oktatás, politika*, PoliPrint, Ungvár.
- BLUTMAN László 2004. *EU-jog-működésben*, Bába Kiadó, Szeged
- BÍRÓ Gáspár 1995. *Az identitásválasztás szabadsága*. PRO MINORITATE könyvek, Osiris-Századvég, Budapest
- Ford. BRATINKA József 2002. A nemzeti kisebbségek jogai = *Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest*
- BRUNNER, Georg 1995. *Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában*, Budapest
- CSAPÓ József 2003. *Nemzetközi jogi kisebbségvédelem: Autónómiák és autonómiatörekvések*. Pro-Print, Csíkszereda, 2003.
- Ford. DIÓSZEGI Eszter 1992. *Az emberi jogok tanítása és tanulása*. New York
- GERGELY András 2001. Kisebbségkutatás = *Minorities studies and review*, 11. évfolyam, 2. szám, Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézet, Budapest
- GYÖRI Szabó Róbert 2006. *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Oziris Kiadó, Budapest
- HORVÁTH Zoltán és ÓDOR Bálint 2008. *Az Európai Unió Szerződéses Reformja*. Budapest: hvgorac, Lap- és Könyvkiadó Kft.
- J.NAGY László 2002. *Az európai integráció politikai története*. Szeged
- NÁDOR Orsolya és SZARKA László 2003. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép Európában*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- SOÓS Edit 1999. *Integráció és regionalizmus*. Bába és Társai Kiadó, Szeged
- SZILÁGYI István 2010. Összehasonlító elemzés a finnországi svédek és a romániai magyarok nyelvi jogairól = *Határhelyzetek* III. 213-233., Budapest
- TRÓCSÁNYI László 2006. Az anyanyelv használatához való jog a nemzeti alkotmányokban = *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2. szám
- TRÓCSÁNYI László és JUHÁSZ Hajnalka 2010. *Az emberi jogok és nyelvek*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs
- VARENNE, de Fernand 2001. *A guide to the rights of minorities and language*. Constitutional and Legal Policy Institute, Colpi, Budapest
- VARENNE, de Fernand: Kisebbségi Jogok a Nemzetközi Jogban, http://www.hunsor.se/dosszie/kisebbssegi_jogokanemzetkozi_jogban.pdf
- A Szerb Köztársaság Alkotmánya. A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, Belgrád; 2006. 98/2006 – Ustav Republike Srbije. Službeni glasnik RS, Beograd, 2006, broj 98/2006

Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma. Hivatalos Lap; Vajdaság Autonóm Tartomány, 17/91. szám Újvidék, 2009. – Statut Autonome Pokrajine Vojvodine. Službeni List APV, br. 17/91

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény (1991/45) Hivatalos Közlöny, 1802. oldal. – Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama, Službeni glasnik RS, broj 1991/45, strana 1802.

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény módosítása (30/2010) Hivatalos Közlöny, 2010 – Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama, Službeni glasnik RS, broj 30/2010, 2010.

Az Olasz Köztársaság Alkotmánya; A Köztársaság Szenátusa; Alkotmányozó Gyűlés, 1947. Costituzione della Repubblica Italiana; Senato della Repubblica, Assemblea Costituente, 1947.

Trentino-Alto Adige Alkotmánya, 1972. – Costituzione della Regione "Trentino - Alto Adige" e delle province di Trento e di Bolzano, 1972

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, ENSZ Közgyűlésének 217.A (III) határozata, 1948. december 10. – The Universal Declaration of Human Rights, UN General Assembly resolution 217.A (III). Dec. 10th 1948.

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, ENSZ Közgyűlésének 2200A (III) határozata, 1948. december 10. – International Covenant on Civil and Political Rights, UN General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966.

Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól Szóló Nyilatkozat (1992) Egyesült Nemzetek Szervezete, Közgyűlés 47/135. sz. Határozata

Egyezmény az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről, Emberi Jogok Európai Egyezménye, Európa Tanács, Strasbourg (1950.)

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, Európa Tanács, Európa Szerződések, ETS. No. 148, Strasbourg (1992. X. 2.)

Európa Tanács 1201. számú Ajánlása, Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése, 1201. (1993) sz. Ajánlás az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez csatolandó a kisebbségek jogairól szóló kiegészítő jegyzőkönyvről.

Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezménye, Európa Tanács, Európa Szerződések, ETS No. 157, Strasbourg (1995.II.1.)

Az Európai Unióról Szóló Szerződés és az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés Módosításai, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C306/10,

Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2010/C 83/02, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C83/389

http://www.hidvegimiko.hu/b2_kutatasaink/Unios_palyazatok_SZERBIA.pdf

<http://www.vip.org.rs/index.aspx?lang=en&langid=1&menutabid=10&tabId=62>

Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek

<http://www.budahazijudit.hu/magyar-szo/irasok-a-magyar-nyelvr/268-gondolatok-a-magyar-nyelvr>

Elítelt temerini fiatalok, Egyesült Magyar Ifjúság honlapja. <http://www.e-m-i.hu/component/content/article/34-hirek/212-elitelt-temerini-fiatalok>

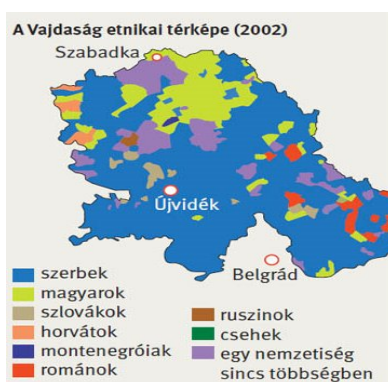
8. Mellékletek

1. sz. Melléklet: Dél-Tirol területe

2. sz. Melléklet: Vajdaság területe

3. sz. Melléklet: Vajdaság etnikai térképe (2002)